

MO^{*} paper 116

Is er een nieuwe schuldencrisis op komst?

Jan Van de Poel en Emiel Vervliet

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. **MO*papers** worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Jan Van de Poel schreef de inleiding van deze paper. Hij is hoofd van de beleidsdienst van 11.11.11 en schreef over het onderwerp een standpunt op de website van MO* <https://www.mo.be/de-ontwikkelaars/Vermijd-verstikkende-schuldenlast-voor-ontwikkelingslanden>

Emiel Vervliet is hoofdredacteur van de MO*papers. Hij maakte een samenvattende vertaling van een IMF Policy Paper over *Macroeconomic developments and prospects in low-income developing countries* die verscheen in maart 2018: <http://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2018/03/22/pp021518macroeconomic-developments-and-prospects-in-lidcs>

Redactieraad **MO*papers**: Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Emiel Vervliet (hoofdredactie MO*papers).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@telenet.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het printmagazine MO*, de mondiale nieuwssite www.MO.be, en van de nieuwsbrief eMO* (tweemaal per week). Verder organiseert de vzw MO* lezingen en mondiale cafés.

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

INLEIDING

In ontwikkelingskringen leeft al een tijdje de vraag of er een nieuwe schulden crisis op komst is. Eind maart trok de studiedienst van het Internationaal Muntfonds (IMF) alvast aan de alarmbel met een nieuw rapport waarin de onderzoekers waarschuwen voor een ontsporing van de schuldpositie in een hele reeks ontwikkelingslanden. Het fonds laat er weinig twijfel over bestaan: de wereldeconomie zit dieper in de schulden dan voor de financiële crisis en landen moeten snel actie ondernemen om hun overheidsfinanciën te verbeteren vóór de volgende crisis toeslaat. China is de eerste verantwoordelijke voor die wereldwijde opbouw van schulden, maar ook opkomende economieën en ontwikkelingslanden moeten iets doen aan het verontrustende schuldenniveau.

De waarschuwing van het IMF roept herinneringen op aan de jaren 1980, die bekendstaan als het 'verloren decennium voor ontwikkeling'. Toen deed de eerste schulden crisis op enkele jaren tijd de vooruitgang die in de jaren 1960 en 1970 was geboekt, volledig verdampen. Die schulden crisis kwam er nadat de financiële markten in de jaren 1970 werden overspoeld door massa's petrodollars uit de Arabische landen die via Europese banken zonder veel vragen terechtkwamen bij regeringen in ontwikkelingslanden. Toen de grondstoffenprijzen en de exportinkomsten in elkaar stortten, werd de bevolking in die landen het slachtoffer van verstikkende afbetalingsprogramma's die niet zelden de mensenrechten in gevaar brachten, terwijl de verantwoordelijkheid ook bij de crediteuren lag. Mede dankzij verbeten studie- en campagnewerk van ngo's wereldwijd maakte de internationale gemeenschap werk van schuldverlichting en zelfs kwijtschelding, maar niet voordat schuldeisers het uiterste uit de kan probeerden te halen.

Een belangrijk onderscheid met de vorige crisis is de aard van de schuldeisers. Deze keer zijn dat niet de westerse banken, de Wereldbank of het IMF, maar commerciële spelers uit China en uit ontwikkelingslanden en investerings- en pensioenfondsen in de rijke landen. Die stortten zich de laatste jaren volop op schuld papier uitgegeven door Afrikaanse landen die er bij aankoop nog kerngezond uitzagen, geholpen door een boom in de grondstoffenprijzen.

Het is wellicht te vroeg om van een nieuwe schulden crisis te spreken, maar het is niets te vroeg om alles te doen om te vermijden dat het opnieuw tot een verloren decennium moet komen. Het IMF zelf benadrukt hoe belangrijk het is dat de landen het geld dat ze toch lenen, gebruiken voor investeringen die echt groei opleveren en die dus kunnen worden terugbetaald en vraagt de nieuwe schuldeisers om goed na te denken of ze wel voldoende doordacht te werk gaan.

Voorkomen alleen is echter niet genoeg. De nieuwe realiteit maakt de situatie gevaarlijker dan in het verleden. Daarom is er opnieuw nood aan internationaal gecoördineerde actie, bijvoorbeeld via een bindend mechanisme voor schuldenregeling binnen de Verenigde Naties. Zo'n regeling neemt best alle spelers mee, zowel de oude als de nieuwe, en moet vertrekken vanuit de gedeelde verantwoordelijkheid van schuldeisers en schuldenaars, zonder dat de mensenrechten in de getroffen landen in het gedrang komen. Zo'n bindend mechanisme lijkt voorlopig politiek niet haalbaar, maar de beleidsmakers gaan beter toch maar snel aan de slag met deze principes.

EEN NIEUWE CATEGORIE VAN LANDEN

Het rapport van de IMF-studiedienst over de mogelijke nieuwe schuldencrisis kadert in een reeks over *Macroeconomic developments and prospects in low-income developing countries*. De nieuwe categorie van LIDCs of ontwikkelingslanden met een laag inkomen werd in 2014 door het IMF in het leven geroepen om meer onderscheid te maken tussen de 188 lidstaten van het Muntfonds. Het bleek te sterk veralgemenend om enkel te spreken van 34 ontwikkelde landen en 154 opkomende markten en ontwikkelingslanden. De nieuwe categorie van LIDCs omvat 59 landen met de volgende kenmerken:

- een laag inkomen van minder dan 2.700 dollar per persoon en per jaar. De Wereldbank spreekt over lage-inkomenslanden (Low-Income Countries of LICs) tot een grens van 1.025 dollar per jaar, daarboven gaat het om middeninkomenslanden (Middle-Income Countries of MICs). Maar dat betekent volgens het IMF dat landen als Kenia en Zambia zonder goede redenen in verschillende categorieën vallen, hoewel de sociaaleconomische indicatoren heel vergelijkbaar zijn;
- lage waarden voor een aantal sociaaleconomische indicatoren;
- in aanmerking komen voor IMF-financiering via de Poverty Reduction and Growth Trust (0,5 procent interest, een gratieperiode van vijf jaar en dan terugbetalen in vijf jaar).

Tabel 1 bevat een lijst van de LIDCs met hun inkomen per persoon en per jaar. In zijn geheel omvat de LIDC-groep 20 procent van de wereldbevolking. De LIDCs leveren 4 procent van de wereldwijde productie (in termen van koopkrachtpariteit in dollar in de verschillende landen, in lopende dollars ligt het aandeel waarschijnlijk dichterbij 3 procent).

Tabel 1: Ontwikkelingslanden met een laag inkomen (LIDCs) – BNP per inwoner en per jaar

Rang	Land	BNP per inwoner per jaar in dollar	Rang	Land	BNP per inwoner per jaar in dollar
1	Bhutan	2.510	31	Zimbabwe	940
2	Nigeria	2.450	32	Tanzania	900
3	Kiribati	2.380	33	Benin	820
4	Oezbekistan	2.220	34	Zuid-Soedan	820
5	Oost-Timor	2.180	35	Haïti	780
6	Papoea-Nieuw-Guinea	2.160	36	Comoren	760
7	Honduras	2.150	37	Mali	750
8	Laos	2.150	38	Nepal	730
9	Soedan	2.140	39	Tsjaad	720
10	Moldavië	2.120	40	Rwanda	700
11	Vietnam	2.050	41	Oeganda	660
12	Nicaragua	2.050	42	Ethiopië	660
13	Salomonseilanden	1.880	43	Burkina Faso	640
14	Sao Tomé en Príncipe	1.730	44	Guinee-Bissau	620
15	Republiek Congo	1.710	45	Afghanistan	580
16	Ivoorkust	1.520	46	Togo	540
17	Ghana	1.380	47	Eritrea	520
18	Zambia	1.300	48	Sierra Leone	490
19	Kenia	1.300	49	Guinee	490
20	Bangladesh	1.300	50	Mozambique	480
21	Lesotho	1.210	51	Gambia	440
22	Kameroen	1.200	52	Dem. Republiek Congo	420
23	Myanmar	1.190	53	Madagaskar	400
24	Cambodja	1.140	54	Niger	370
25	Mauritanië	1.120	55	Liberia	370
26	Tadzjikistan	1.110	56	Centraal-Afrikaanse Rep.	370
27	Kirgizië	1.100	57	Malawi	320
28	Jemen	1.040	58	Burundi	280
29	Djibouti	1.030	59	Somalië	...
30	Senegal	950			

Tabel 2 toont een verdere indeling van de LIDCs:

- Enerzijds zijn er de grondstoffenproducenten (minstens de helft van de uitvoer van goederen en diensten bestaat uit grondstoffen) en anderzijds de landen met een gediversifieerde uitvoer (waaronder Bangladesh en Haïti, die dan weer wel voor meer dan 50 procent afhankelijk zijn van de uitvoer van kleding).
- Bij de 26 grondstoffenproducenten zijn er zes uitvoerders van brandstoffen (petroleum). Ze vertegenwoordigen 25 pro-

cent van het BNP van de groep van LIDCs en 17 procent van de bevolking. Maar één land (Nigeria) vertegenwoordigt 22 procent van het BNP van de LIDC-groep en 13 procent van de bevolking van de groep.

- In de subgroep van 12 frontier market economies hebben de landen redelijk ontwikkelde financiële systemen en (beperkte) banden met de internationale financiële markten.
- De 33 kwetsbare staten hebben zwakke instellingen en/of kampen met conflicten.

Tabel 2: Indeling van de LIDCs

		Frontier markets (12)	Kwetsbare staten (33)	Markten in ontwikkeling <i>Developing markets</i> (16)
Uitvoerders van grondstoffen (26)	Uitvoerders van brandstoffen (6)	Nigeria (1)	Tsjaad Republiek Congo Zuid-Soedan Oost-Timor Jemen (5)	
	Uitvoerders van andere grondstoffen (20)	Mozambique Papoea-Nieuw-Guinea Zambia	Afghanistan Burundi Centr. Afrik. Rep. Dem. Rep. Congo Eritrea Guinee Guinee-Bissau Malawi Mali Papoea-Nieuw-Guinea Sierra Leone Salomonseilanden Soedan Zimbabwe (14)	Burkina Faso Mauritanië Niger Oezbekistan (4)
Gediversifieerde uitvoer (33)		Bangladesh Ivoorkust Ghana Kenia Senegal Tanzania Oeganda Vietnam (8)	Kameroen Comoren Djibouti Gambia Haïti Kiribati Liberia Madagaskar Myanmar Sao Tomé en Principe Somalië Tadzjikistan Togo (14)	Benin Bhutan Cambodja Honduras Kirgizië Laos Lesotho Moldavië Nepal Nicaragua Rwanda

LANGZAAM HERSTEL

De economische groei in de LIDCs zou in 2018 hoger moeten liggen dan in 2017, met een stijging van 4,7 naar 5,2 procent. Maar de grondstoffenproducenten blijven achter op de landen met een meer gediversifieerde economie: de petroleumprijs ligt nog altijd 40 procent onder het gemiddelde van de jaren 2010-2014, de andere grondstoffenprijzen blijven nog 20 procent onder dat niveau en de prijzen van de landbouwgrondstoffen stijgen weinig. Maar de verschillen tussen landen worden volgens het IMF niet enkel bepaald door de grondstoffenprijzen: ook het niveau van de investeringen, de kwaliteit van de instellingen en eventuele conflicten spelen een rol.

Dezelfde tweedeling vinden we terug in de fiscale situatie. Alle LIDCs kampen met een begrotingstekort, maar bij de grondstoffenproducenten zijn die tekorten groter. De tekorten worden slechts in 30 procent van de gevallen verklaard door hogere investeringen. Er zijn 16 landen met hogere tekorten ondanks lagere investeringen.

STIJGENDE KWETSBAARHEID DOOR SCHULDEN

DE SCHULDGRAAD STIJGT

De schuldgraad is de verhouding tussen de buitenlandse schuld van een land en zijn BNP. Tussen 2001 en 2010-2013 is de schuldgraad van de LIDCs gedaald van 94 tot 33 procent. Dat was een gevolg van de schuldkwijtscheldingen in het kader van het HIPC-initiatief voor arme landen met een hoge schuldenlast (*Highly Indebted Poor Countries*) en van een stevige economische groei in die jaren. Maar sindsdien is de gemiddelde schuldgraad opnieuw gestegen tot 47 procent van het BNP. De stijging was het sterkst in de landen van zwart-Afrika en was ook iets sterker bij de grondstoffenuitvoerders dan in de andere landen. Als gevolg van dat alles stegen de interestbetalingen van 3,3 procent van het BNP in 2013 tot 5,3 procent in 2017.

De voor de hand liggende oorzaken van die toenemende schulden zijn de dalende grondstoffenprijzen en de economische

De LIDCs gaan meer lenen, maar daardoor vergroot de overheidsschuld en moet er meer interest worden betaald. De interestbetalingen zijn gestegen met 0,5 procent van het BNP. Dat kan relatief onschuldig lijken, maar als de overheid in een land slechts 15 tot 20 procent van het BNP uitgeeft (en soms zelfs nog minder!), betekent 0,5% van dat BNP toch al veel.

Volgens het IMF zijn de globale vooruitzichten voor de LIDCs in 2018-2019 wat beter door de hogere prijzen voor grondstoffen, maar... de openbare ontwikkelingshulp die de LIDCs de voorbije jaren hebben ontvangen, daalt sinds 2013. In 2014 ontving een LIDC gemiddeld 1,2 procent van zijn BNP van de donoren, in 2017 was dat gedaald tot 0,9 procent. En opnieuw: een daling van 0,3 procent van het BNP kan weinig lijken, maar het gaat wel om een vierde van de hulp en die daling verklaart ongetwijfeld ook voor een deel de afnemende investeringen. Verder zijn ook de *remittances* - het geld dat migranten overmaken aan familieleden of projecten in hun land van oorsprong - sinds 2015 aan het dalen. Die dubbele daling zet de budgetten en de betalingsbalansen van hulpafhankelijke landen onder druk.

kost van conflicten. Slechts in een minderheid van de landen lagen hogere overheidsinvesteringen aan de basis van de stijgende schuldenlast. In Nigeria, Tsjaad en Zambia waren de lagere grondstoffenprijzen en de daaruit voortkomende daling van de economische groei de grote boosdoeners; in Jemen en Burundi waren het vooral de interne conflicten; Liberia en Sierra Leone werden getroffen door epidemieën en in Gambia en Mozambique was de belangrijkste oorzaak fraude en corruptie. Aanzienlijke stijgingen van de overheidsuitgaven werden genoteerd in Benin (een land met een zwakke administratie), Ghana, Kenia en Rwanda (jaarlijks honderden miljoenen dollar steun aan de nationale luchtvaartmaatschappij).

Volgens het IMF kunnen acht landen in ernstige problemen komen, waaronder Eritrea, Soedan, Zimbabwe en Mozambique. Zestien landen lopen een redelijk groot risico, waaron-

der Ethiopië, Ghana, Kameroen en Zambia. Elf landen lopen weinig of geen risico, waaronder Bangladesh, Cambodja, Myanmar en Nepal. De kans op een schuldencrisis is even hoog in landen die een HIPC-schuldverlichting kregen als in de andere landen.

NIEUWE SCHULDEISERS

De LIDCs lenen minder bij traditionele multilaterale crediteuren zoals de Wereldbank – dat is een gevolg van de schuld-kwijtscheldingen in het kader van het HIPC-initiatief. De voorbije jaren hebben zij een groter wordend deel van de schulden aangegaan bij landen die niet tot de Club van Parijs behoren. (De Club van Parijs is een informele groep van landen die gecoördineerde oplossingen zoekt voor landen met betalingsmoeilijkheden en die vooral bestaat uit regeringen van OESO-landen. België is lid sinds het ontstaan en behoort tot de kern-groep van permanente leden – EV). De belangrijkste landen

die geld lenen en geen lid zijn van de Club van Parijs, zijn China en India. Zij lenen vooral aan grondstoffenuitvoerende landen. Die trend bestond al langer, maar is de voorbije jaren nog versterkt. Tabel 3 geeft een overzicht van de buitenlandse schuld van de Democratische Republiek Congo, en toont heel duidelijk deze evolutie.

Onder de door de staat gewaarborgde leningen van overheidsbedrijven vallen kredieten ter waarde van 1,2 miljard dollar voor de uitvoering van het fameuze *contrat chinois*, een overeenkomst tussen het staatsbedrijf Gécamines en drie Chinese bedrijven over de exploitatie van koper en kobalt in de provincie Lualaba (Kolwezi). In 2015 kende de Exim Bank of India een krediet toe van 39 miljoen dollar. De Exim Bank China kende 114 miljoen dollar kredieten toe voor drie projecten (andere dan het 'contrat chinois').

Tabel 3: Buitenlandse schuld van de Democratische Republiek Congo – in miljard dollar

Categorie van crediteuren	2009	2010	2015
Club van Parijs	6.679	180	109
Club van Kinshasa (o.a. China en India)	609	557	1.275
Club van Londen (privé-crediteuren)	41	9	18
Multilaterale instellingen	4.974	1.874	2.121
Door de staat gewaarborgde leningen van overheidsbedrijven	164	545	1.273
Totaal	12.468	3.165	4.797

Bron: verschillende jaarverslagen van de Banque Centrale du Congo.

Daarnaast gaan de LIDCs ook steeds meer geld lenen bij commerciële financiële instellingen en sommige landen hebben ook geleend bij binnenlandse commerciële banken. Een deel van die schulden is het gevolg van het niet-betalen van facturen van leveranciers aan de overheid en aan openbare bedrijven.

Deze nieuwe vormen van kredietverlening brengen specifieke risico's met zich mee:

- er worden meer schulden met korte looptijden aangegaan, met mogelijk problemen bij herfinanciering;
- de informatie over de evolutie van de schulden is onvolledig; de interestvoet en looptijd van de leningen zijn niet altijd bekend en hetzelfde geldt voor door de staten gewaarborgde schulden van openbare ondernemingen;
- bij eventuele toekomstige herstructurerings zullen meer crediteuren betrokken zijn en zal de coördinatie moeilijker worden.

AANBEVELINGEN VAN HET IMF

Het is niet verwonderlijk dat het IMF de LIDCs de aanbeveling geeft om hun schulden te beperken, zeker de schulden aan commerciële voorwaarden. Enkel voor overheidsinvesteringen met een verzekerd hoog rendement kunnen nieuwe leningen worden afgesloten. Publiek-private partnerschappen kunnen een oplossing bieden voor budgetbeperkingen, maar de risico's van die operaties moeten goed worden onderzocht, om te vermijden dat wat aanvankelijk een voordeel lijkt, eindigt in zware financiële verplichtingen.

De kredietverleners krijgen de raad om de principes van de

G20 over verantwoorde kredietverschaffing toe te passen en gebruik te maken van het nieuwe schema van IMF en Wereldbank voor het monitoren van de schuld – het *Debt Sustainability Framework for Low-Income Countries*.

Publieke crediteuren moeten informatie uitwisselen over de hoogte en de voorwaarden van nieuwe leningen. En ze kunnen zich maar best voorbereiden op nieuwe schuldherschikkingen. Met 25 LIDCs die een hoog risico lopen of al grote betalingsproblemen hebben, lijkt dat geen overbodige aanbeveling.

REEDS VERSCHENEN MO*PAPERS

2018

- jun 2018: Is er een nieuwe schulden crisis op komst? (*Jan Van de Poel en Emiel Vervliet*)
- jun 2018: Seksmigratie als deel van de overlevingseconomie in Nigeria (*Sophie Samyn*)
- mei 2018: De rol van de privésector in de ontwikkeling: brandstof en motor tegelijk? (*Melanie Schellens*)

2017

- dec 2017: Saoedi-Arabië: revolutie van bovenaf (*Bart Peeters*)
- nov 2017: Als je geschoren wordt, moet je stilzitten - Hoe de financiële sector mobiliseert tegen een Europese transactietaks (*Lisa Kastner*)
- okt 2017: Besparingsbeleid vergroot ongelijkheid, ontwikkeling vereist echte investeringen (*UNCTAD*)
- mei 2017: Beschikt Rusland werkelijk over een gaswapen? (*James Henderson*)
- mei 2017: Armoede is de echte oorzaak van honger, agro-ecologie de oplossing (*Esmeralda Borgo*)
- jan 2017: Waarom is Oeganda militair zo actief in de regio van de Grote Meren? (*Martijn Engels*)

2016

- dec 2016: 25 jaar Belgische multilaterale samenwerking. Kan een kleine speler groot worden in multilateraal verband? (*Kris Panneels*)
- dec 2016: De multilaterale ontwikkelingssamenwerking. Wat we samen doen, doen we beter? (*Kris Panneels*)
- okt 2016: De strijd om de Europese ontwikkelingsbudgetten (*Dirk Brems en Sarah Hulsmans*)
- jul 2016: Hervrederingssamenwerking (*Gorik Ooms*)
- mei 2016: Humanitaire hulp voor deze tijd? (*Overseas Development Institute*)
- apr 2016: Buen vivir. Komt het goede leven uit Zuid-Amerika? (*Eduardo Gudynas*)
- mar 2016: De EU als "ontwikkelingsland", De universele ontwikkelingsagenda van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in het Europees beleid (*Dirk Brems en Julie Lamsens*)
- mar 2016: Europa redden door de democratie te herstellen (*Stephen Bouquin en Karin Verelst, Thomas Fazi*)
- feb 2016: Anno 2016 is ontwikkeling niet meer wat ze is geweest (*Emiel Vervliet*)
- jan 2016: De stille revolutie van sociaal ondernemers, Sociaal ondernemerschap als nieuwe benadering voor internationale solidariteit? (*Fons van der Velden en Pol De Greve*)

2015

- nov 2015: Het ei van Columbus voor ontwikkelingssamenwerking? (*Dirk Brems en Tina Tindemans*)
- okt 2015: Textielarbeidsters hebben sociale bescherming nodig (*Sarah Vandoorne*)
- okt 2015: De twijfelachtige kleuren van groen geld (*Gert Van Hecken en Kahlil Baker*)
- sep 2015: Zijn de opkomende landen nu gevestigde machten? (*Dries Lesage, Stijn Sintubin, Ng Sauw Tjhoi, Laurent Delcourt, Jef Van Hecken, Karin Debroey, Lien Verpoest*)
- apr 2015: Moeten kernwapens gewoon verboden worden? (*Tom Sauer*)
- apr 2015: Een TTIP van sluier: meer vrijhandel dient de winst, niet de mensen (*Emiel Vervliet*)
- jan 2015: De ontwikkelingssamenwerking voorbij? (*Marcus Leroy*)

2014

- december 2014: Wet breekt nood, Toekomst voor rondtrekkende veehouders in Afrika? (*Koen Van Troos*)
- november 2014: #LuxLeaks (*Kristof Clerix / ICIJ*)
- oktober 2014: Nog steeds gelukkig getrouwd? Een gouden bruiloft in de ontwikkelingssamenwerking (*Gijs Justaert*)
- juli 2014: Wordt de geopolitieke kaart van het Midden-Oosten hertekend? (*David Crikemans*)
- juni 2014: We zijn allemaal verschillend. U ook? (*Rachida Lamrabet*)
- mei 2014: Gouden tijden voor de rijken? (*Paul Krugman*)
- apr 2014: Kunnen voorbehoedmiddelen de wereld redden? (*Simon Calcoen*)
- mrt 2014: Gaan de groeilanden een diepe duik tegemoet? (*Pierre Salama*)
- feb 2014: Buitenlandse berichtgeving is dood, leve de mondiale journalistiek? (*Gie Goris*)
- feb 2014: Is Afghanistan klaar voor 2014? (*Thomas Ruttig*)
- jan 2014: Ligt Pakistan op het Arabisch schiereiland? (*Bruno De Cordier*)

2013

- dec 2013: Schept microkrediet slechts een illusie van ontwikkeling? (*Milford Bateman en Ha-Joon Chang*)
- sep 2013: Kan Afrika zijn ontwikkeling zelf financieren uit hogere belastingsofbrensten? (*Mick Moore*)
- jun 2013: Is uw gsm goud waard?
- apr 2013: Wat weten we (niet) over het geweld in Oost-Congo? (*Koen Vlassenroot, Steven Spittaels, Kris Berwouts en Nadia Nsayi*)
- apr 2013: Bestaan de Zapatisten nog? (*François Hautart*)
- feb 2013: Kan rijk West-Afrika voeden? (*Saartje Boutsen en Jan Aertsen*)
- feb 2013: Hoe komt het dat Afrika de Millenniumdoelstellingen niet haalt? (*Dimitri Van den Meerssche*)

2012

- okt 2012: Genetisch gewijzigd voedsel als oplossing voor het hongereprobleem? (*Hielke Van Doorslaer*)
- sep 2012: Kan zwart-Afrika voedselzekerheid bereiken? (*UNDP*)
- sep 2012: What is the Rise of South-South relations about? (*Sanoussi Bilal*)
- apr 2012: Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking? (*PHOS*)
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? (*Mieke Berghmans en Nadia Nsai*)
- mar 2012: Wat na Busan? (*Bert Jacobs*)
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? (*Alex Duncan en Gareth Williams*)
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? (*Guy Standing*)
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (*Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh*)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (*Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo*)
- nov 2011: Is India goed bezig? (*Jean Drèze en Amartya Sen*)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (*Gijs Justaert en Bart Verstraeten*)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (*Marcus Leroy*)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (*Hania Zlotnik and Fred Pearce*)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een game changer? (*Brigitte Herremans*)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (*Saartje Boutsen*)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (*Ronald C. Schoenmaeckers*)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (*Richard Wilkinson en Kate Pickett*)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (*Nemat Shafik*)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (*Rachel Perks en Koen Vlassenroot*)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (*Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers*)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (*Tom De Bruyn & Ignace Pollet*)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (*Elias Verbanck*)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (*John Vandaele & Marc Vandepitte*)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (*Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer*)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (*Emiel Vervliet*)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (*Irene Khan and Steven Vanackere*)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (*Korneel De Rynck*)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afghaanse water (*Benjamin Sturtewagen*)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (*Marc Vandepitte*)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (*Harald Welzer en Jamie Shea*)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (*Jonathan Safran Foer en Louise Fresco*)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (*Kristof Clerix*)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (*Jean Reynaert en Patrick Develtere*)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (*Ahmed Rashid en Jef Lambrecht*)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (*Samia Suys*)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (*Dambisa Moyo en Kumi Naidoo*)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (*International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet*)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (*Emiel Vervliet*)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (*Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel*)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (*Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet*)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (*Shirin Ebadi*)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (*Ruddy Doom en Simone Korkus*)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (*Emiel Vervliet*)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (*Saar Van Hauwermeiren*)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (*Emiel Vervliet*)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (*Catapa*)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (*Kristof Decoster*)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (*Raf Custers*)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (*Jan Aertsen en Dirk Barrez*)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (*Forum for African Investigative Reporters, vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet*)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (*Bert Ingelaere*)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (*Saartje Boutsen*)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (*Emiel Vervliet*)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (*Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet*)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (*Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche*)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (*Marc Maes*)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (*Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (*IPCC, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (*Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet*)
- jun 2007: Viva el populismo? (*Emiel Vervliet en Alma De Walsche*)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (*Ludo De Brabander & Brigitte Herremans*)

Al deze MO*papers kunnen gratis
gedownload worden op www.MO.be/papers

